

Kretensiska mantinådes i performans och komposition

Mantinådes är en genre av korta sjungna (eller talade) dikter som utövas på Kreta. De består av två helrader med 15 (8+7) stavelser, som rimmar med varandra; vanligast är de fristående, men de kan kombineras till längre kedjor. Tidigare var de vanliga vid skördefester, bröllop och andra fester, eller vid spontana sammankomster på kaféer och liknande där det ofta förekom att olika personer växlade mantinådes med varandra (liknande andra former av sångardueller i medelhavsländer som t.ex. Malta och Baskien). Dikterna kunde såväl improviseras som vara tidigare etablerade och hämtade ur minnet. Med ändrade umgängesvanor och nöjesliv har genren från 70-talet fått ändrade existensformer: tryckta i böcker, nedskrivna i personliga anteckningsböcker, som huvudämne för ett TV-program som gått flera säsonger där tittarna får skicka in sina egna, och person-till-person via SMS. Det sistnämnda är bara en ny variant på en ständigt förekommande beredskap att inflika verser i samtalskontexter. Tidigare var det endast män som framförde texter-

na offentligt, men kvinnor har i lika hög grad använt dem och haft genrekompetens. Improvisation i stunden är en egenskap som uppskattas, men också formfulländningen och förmågan att kongenialt uttrycka en viktig känsla i en i förväg komponerad text.

Venla Sykäri har genom fältarbete utspritt över drygt tio år studerat genren, och presenterar den, dess kontexter, betydelser, estetik, framföranden och komposition i denna studie.¹ Den är upplagd som en rörelse från det generella till det specifika. Efter introduktionskapitlet där genren och forskningsprocessen presenteras, följer ett kapitel med den teoretiska ramen, där Sykäri elegant skriver in sig i k orsningen mellan olika folkloristiska teorier; hon kombinerar oral formulaic theory och ett kontextberoende komposition-i-framförande-perspektiv med ett perspektiv där utövare och publik också tänker på texterna som objekt i sig, som självständiga texter, vilka kan bedömas som sådana utöver sin funktionella

¹ Sykäri, Venla 2011. *Words as Events. Cretan Mantinådes in Performance and Composition*. (Studia Fennica Folkloristica 18.) Finnish Literature Society, Helsinki. 224 s.

lämplighet. Det är alltså en studie om en genre som överbyggjar den gamla text/kontext-problematiken.

Ett viktigt begrepp i boken är *register*, i ungefärlig betydelse stilistiska drag som aktualiserar ett stämning-läge. Mantinådes ses här som ett register som gör det möjligt att uttrycka vissa känslor och attityder (kärlek, åtrå, livssyn etc.) för vilka det kanske inte finns så många andra kommunikativa möjligheter i samtalsituationer (eller för egen reflektion).

Ett annat begrepp som används är kreativitet – för att fånga in att det handlar om en tradition där texterna helst ska vara nya, oväntade och värdefulla. I avslutningskapitlet talar Sykäri om fyra typer av kreativitet: den performativa (att kunna behärska framförande i situationen), den produktiva (att skapa nya texter), den personliga (att utveckla sin egen förmåga att dikta) och den perceptiva (att lyssna och att lära/utvecklas av att tänka över texten).

Framför allt så framhåller Sykäri den dialogiska karaktären hos genren – på flera olika sätt. Den kan användas i samtal, verser kan utväxlas i en verbal/musikalisk duell, en text står i intertextuell dialog med tidigare texter, de kan användas för interna dialoger etc. Det finns också en dialog mellan den enskilda texten och de olika estetiska normer som den ställs i relation till (vilket ofta kan diskuteras i samtalets form). Dialog är också ett viktigt begrepp i hennes forskningsprocess, som gått från att ställa frågor om genren till att själv försöka skapa texter och att själv vara den som kommenterar och kommenteras genom mantinådes, i vardagliga interaktioner med hennes närmaste kontaktpersoner.

Sedan följer ett kapitel som ger en överblick över Kreta, traditioner inom musik, dans, sång, och de traditionella festtillfällen som var den dominerande situationen för offentligt framförande av mantinådes, oftast sjungna. Ett kapitel presenterar den poetiska formen – metrisk struktur, tematik, olika längre former. Efter dessa kapitel som motsvarar en standardbehandling av ett ämne följer så två mer problematiserande. Ett fokuserar på framförandesituationer utanför de iögonenfallande offentliga festtillfallen, tillfällen då texterna reciteras och inramas i olika performansdiskurser. Här noterar Sykäri fyra sorters användningar: som en replik, en språklig resurs,

i vardagliga samtalskontexter; som referens till tidigare situationer där dikten använts mellan samma personer; i berättelser om andras framföranden; och när någon skrivit en ny dikt och vill förevisa och diskutera den med sina bekanta. (Här ser jag en möjlighet till tillämpning av hennes modell i att återvända till folkminnesarkivens dokumentationer av t.ex. folkmusik.) Vidare diskuteras också den improviserade användningen i samtalskontexter mer i detalj utifrån begreppet ”poem-memory”, att människor har en repertoar av dikter i minnet som en resurs att ta till. Sykäri framhåller fyra sätt på vilka användningen av dikterna blir meningsfull: i sångsituationer, genom att anknyta till temat hos föregående dikt; genom att passa in i en situationell eller annan kontext; genom att texten anpassats och modifierats på ett lyckat sätt; genom hur ett yttrande eller en idé infogas i diktens bildspråk.

Eftersom det handlar om en genre som fortfarande är produktiv, har Sykäri kunnat ställa frågor om hur diktning går till. Detta gör studien särskilt värdefull. Hennes rubriker i underavdelningar i kapitlet om komposition är: hur internaliseras traditionen, lokala definitioner av komposition, rimmens betydelse för att skapa formell struktur, idén om koherens i texten, motivationer för att dikta, förmågan att skapa en poäng som lyfter texten över beskrivande och enskilda metaforer (här fångat med begreppet *reframing*). De kan i mina ögon med lämplig anpassning användas som modell för analys av nyskapande i andra genrer.

Avslutningskapitlet kulminerar i en ”teori om dialogisk muntlig poesi” som knyter samman trådarna från Lord, Bauman, Briggs, Foley med flera. Vad som är särskilt lyckat med boken är just den mångsidighet som analysen lyfter fram, att både text, framförande, kompetens, innehåll är dimensioner som är viktiga och som bedöms medvetet – istället för att fokusera på en egenskap eller ett begrepp som överordnat. Texter existerar i framföranden, och i människors individuella reflektioner över texter som separata enheter med olika potential för olika användningar och som bärare av skönhet och vishet. Sykäri har lyckats med att skapa en syntes av olika aktuella folkloristiska teorier och begrepp som ger ett perspektiv på texter, och studien inspirerar till tillämpningar på helt andra genrer och traditionsmiljöer.

Alf Arvidsson